

ALI ZAPOSTAVLJENO PODEŽELJE MESTNE OBČINE KOPER PREVZEMA ODGOVORNOST ZA SVOJ LASTNI RAZVOJ?*

Povzetek. Članek se navezuje na drugo in tretje poglavje Mlinarjeve knjige Življenjsko okolje v globalni informacijski dobi. Prva knjiga. Prostorsko-časovna organizacija bivanja na primeru razvojnega projekta Šmarje – Vrata v osrčje Slovenske Istre. Izkušnje projekta potrjujejo prispevek sodobnih informacijsko-komunikacijskih tehnologij kot tudi osebnih stikov (dnevne delovne migracije, prostočasne dejavnosti meščanov na bližnjem podeželju) k ozaveščanju prebivalcev podeželja o lastni odgovornosti za razvoj lokalne skupnosti. Izkušnje v izvajanju projekta so tudi pritrldile Mlinarjevi tezi o nujnosti večnivojskega povezovanja in partnerskega reševanja zadev. Samo deloma pa je bila potrjena Mlinarjeva teza o preusmeritvi k vsakdanjemu urbanizmu, ki brez sodelovanja strokovnjakov in brez določenih strokovnih znanj vseh udeležencev ne more zagotoviti optimalnih prostorskih ureditev širše podeželske skupnosti. Interdisciplinarni pristop in medsektorsko usklajevanje sta osnovi trajnostnega/vzdržnega razvoja tako na lokalni, pokrajinski in državni ravni. Ključni pojmi: globalizacija, podeželje, vzdržen/trajnostni razvoj, urbano-ruralne povezave, participacija, partnerstva, projekt Šmarje – Vrata v osrčje Slovenske Istre.

Pobudo za ta prispevek sem dobila predvsem v dveh poglavjih knjige Zdravka Mlinarja Življenjsko okolje v globalni informacijski dobi. Prva knjiga. Prostorsko-časovna organizacija bivanja. V devetem poglavju z naslovom Od lokalnega k integralnemu življenjskemu okolju (Mlinar, 2008: 361–372) me je k razmišljanju spodbudilo naslednjih pet avtorjevih ugotovitev:

* Dr. Ana Barbič, upokojena profesorica Univerze v Ljubljani.

** Pregledni znanstveni prispevek je preveden, prirejen in dopolnjen referat Ane Barbič in Andreja Medveda *The Role of Information and Knowledge in Rural development: A Case from Slovenia*, predstavljen na *Conference and Workshop: Local Development and Innovation in Rural Areas and Small Towns in Europe*, 25–26 November 2005, Chydenius Institute, Kokkola, Finland.

- preozko upoštevanje razpona interesov in udeležencev;
- preusmeritev k »vsakdanjemu urbanizmu«;
- perspektiva vključevanja prebivalcev: planiranje kot vsakdanja življenjska praksa;
- več nivojska povezanost in partnersko reševanje zadev;
- kratkoročni interesi akterjev.

V tretjem, sicer kratkem poglavju z naslovom Prostorska organizacija bivanja v Mestni občini Koper (Mlinar, 2008: 67–107) pa so me k razmišljanju pritegnile avtorjeve ugotovitve in predlogi pod naslovom Spremembe v odnosu med Koprom in njegovim zaledjem z vidika preusmerjanja naseljevanja in aktivnosti z obalnega pasu in oživljanja podeželja (Mlinar, 2008: 98–107). Po avtorjevem mnenju naj bi to preusmerjanje vključevalo:

- *Preseljevanje* ob ohranjanju dosedanjih delovnih mest (v priobalnem pasu – dodala A. B.) ali pa ob vzpostavljanju novih v zaledju (na podeželju – dodala A. B.) pri čemer predstavlja veliko novost možnost samozaposlitve na podlagi »tele«dela (dela na daljavo s pomočjo informacijske komunikacijske tehnologije (IKT) – dodala A. B.).
- *Oživljanje* podeželskega prostora z vzpostavljanjem infrastrukture za različne rekreacijske in druge aktivnosti, kar bi povečalo obisk in zadrževanje prebivalcev iz urbanih območij na podeželju.
- Različne projekte razširjanja *informacijsko-komunikacijske* dostopnosti tako z ustanavljanjem posebnih središč v (nekaterih) krajevnih skupnostih kot tudi z dostopnostjo za vsa gospodinjstva.
- Uspešnost prizadevanj za oživljanje podeželskega prostora je hkrati odvisna tudi od tega, koliko bo *povečan vpliv* podeželskega *prebivalstva* na ravni občine in (bodoče) pokrajine (Mlinar, 2008: 98).

Avtor posebej poudari, da oživljanje podeželja *ne bo zadovoljivo*, če se bo omejilo le na prenovo stanovanjskega fonda, posebno če bi šlo v glavnem za počitniška stanovanja. Zagovarja namreč koncept *decentralizirane zgoščanja* poselitve na podeželju, ki bi razbremenjevalo obalni pas (Mlinar, 2008: 102). Avtor opozori tudi na preveč togo varovanje kmetijskih zemljišč, ki skoraj izključuje vsakršni *medsektorski dialog* o razvojnih programih. Brez potrebe predstavlja njihovo blokado, saj navsezadnje brez oživljanja podeželskih *naselij* ne moremo oživljati *kmetijstva* (Mlinar, 2008: 103). Po avtorjevem mnenju brez prisotnosti *ljudi*, tudi tistih, kateri se ne bi ukvarjali s kmetijsko pridelavo, v podeželskem prostoru ni moč zaustaviti *zaraščanja* kmetijskih površin predvsem na odmaknjenih območjih podeželja Slovenske Istre, ki so hkrati brez pogleda na morje (Mlinar, 2008: 105).

Izpostavljene ugotovitve iz Mlinarjeve knjige osvetlujem in komentiram ob predstavitvi projekta Šmarje – Vrata v osrčje Slovenske Istre, ki sta ga

spodbudila Društvo za varstvo okolja Koper – PANGEA in Krajevna skupnost Šmarje.

Izhodišče

Podeželska območja so lahko zapostavljena tudi v primeru fizične bližine urbanim območjem, ki se tako rekoč brez izjeme razvijajo po lastnih principih, smatrajoč svoje podeželsko okolje zgolj kot vir praviloma manj kvalificiranih delovnih moči in kot prostor, kamor zahajajo meščani v prostem času. Hitra rast bližnjih mest ima praviloma enega od dveh možnih učinkov na okoliško podeželje in njegove prebivalce. Med podeželskim prebivalstvom lahko vzbuja občutek nemoči, kar vodi v pasivno sprejemanje dejstva zapostavljenosti. Lahko pa isto dejstvo spodbudi prebivalce mestnega zaledja k aktiviranju lastnih potencialov in k iskanju lastnih razvojnih poti. Inovativnost, informacije, znanje in partnerstva so bistveni dejavniki uspešnosti lokalnih razvojnih projektov fizično in/ali socio-ekonomsko obrobni podeželskih območij. Zahvaljujoč se večji mobilnosti prebivalstva, dnevnim delovnim migracijam in sodobnim informacijskim tehnologijam, lahko pritrdimo Mlinarju, da gre za primer globalizacije vsakdanjosti, zaradi katere se posameznik širjenja fizičnih in virtualnih meja življenja praviloma ne zaveda, ker so mu vsakdanje (Mlinar, 2008:5), čeprav bistveno vplivajo na njegovo doživljanje lastnega položaja, neposrednega fizičnega in socialnega okolja ter (ne)aktiviranje lastnih potencialov.

Slovensko Istro sestavljata dva, geografsko in socio-ekonomsko različna dela. En del predstavlja obalno območje, v katerem so se po 2. svetovni vojni tri obalna mesta hitro razvijala (industrijsko pristanišče in pristanišča za jahte, tovarna motorjev, tovarna za predelavo rib, turizem) in zaposlovala predvsem lokalne delovne moči. Drugi del pa predstavljajo notranja podeželska območja, iz katerih so se številni prebivalci odselili v obalna mesta ali se tja vsak dan vozijo na delo. Tako ima med 1697 gospodinjstvi na območju projekta (območje načrtovanega Krajinskega parka Dragonja) samo 483 (28,5%) gospodinjstev kmečko gospodarstvo (Černič et al, 2005: 84). Hrano za lastno porabo in/ali za prodajo pa prideluje 57,3% gospodinjstev (Černič et al, 2005: 10).

Iz podatkov o tem, ali gospodinjstvo prideluje hrano ali ne, torej ne moremo sklepati, ali gre za kmečko ali za nekmečko gospodinjstvo, saj ima večina gospodinjstev na podeželju večji ali manjši vrt/njivo, na kateri prideluje vsaj nekaj živeža za lastne potrebe. Pač pa podatki o gospodinjstvih, ki sploh ne pridelujejo živeža (42,7%), nesporno kažejo na visok delež gospodinjstev, ki imajo bolj ali manj izrazit mestni življenjski slog. Pomeni, da gre za gospodinjstva z značilnostmi mestnih gospodinjstev z bistveno razliko, da so si za bivališče izbrala podeželje. Po številu takih gospodinjstev se na

prvo mesto uvršča KS Padna (60%), na zadnje pa KS Gradin (29,6%), kar kaže na velike razlike med krajevnimi skupnostmi v stopnji njihove »urbančnosti«, hkrati pa na dejstvo, da na območju podeželja Slovenske Istre ni nobene tradicionalne kmetijske skupnosti, v kateri bi se vsa gospodinjstva ali vsaj njihova večina v večji ali manjši meri ukvarjala (tudi) s pridelavo hrane.

Podatki o številu gospodinjstev in njihovem (ne)pridelovanju živeža sicer nakazujejo možnosti usmerjanja območja (tudi) v obsežnejšo pridelavo hrane, ne povedo pa prav veliko o stanju prebivalstva in o njegovi vitalnosti. Že podatki o deležu nenaseljenih hišnih številčk (32,4%) nakazujejo praznjenje območja oziroma možnosti za priseljevanje zgolj na osnovi obnavljanja obstoječega stavbnega fonda (Černič et al, 2005: 6).

Kakršnikoli že so vzroki za opuščanje hiš (slaba kakovost/propadanje starih in gradnja novih hiš, odseljevanje, neurejeno lastništvo), je ob njihovi obnovi na projektnem območju veliko možnosti za naselitev novih (mladih) družin, ki že živijo na projektnem območju, za priseljene posameznike in družine, ki želijo živeti na istrskem podeželju, posebej še na območju načrtovanega krajinskega parka z razmeroma dobro ohranjeno naravno in z bogato kulturno dediščino ter se ukvarjati bodisi s tradicionalnimi bodisi s sodobnimi gospodarskimi dejavnostmi, potrebnimi in primernimi za pospešen razvoj obravnavanega območja. Po Mlinarjevih besedah gre »za vsebinsko osmišljanje medsebojnih odvisnosti med socio-demografskimi in tehnološkimi spremembami na eni strani ter prostorsko-fizičnimi strukturami grajenega okolja na drugi strani« (Mlinar, 2008: 25).

Eden izmed dejavnikov pospešenega razvoja so seveda vitalna gospodinjstva, v opredelitev katerih se na tem mestu ne moremo poglobiti in bomo upoštevali le število članov gospodinjstva kot pomembnega kazalnika njegove vitalnosti. V 1697 gospodinjstvih na preučevanem območju živita v povprečju 2,7 člana, kar je skoraj enako povprečju za Slovenijo (2,8 člana na gospodinjstvo). Med osmimi krajevnimi skupnostmi so v povprečju števila članov na gospodinjstvo sicer opazne razlike, vendar pa ne tolikšne, da krajevnih skupnosti ne bi bilo moč združiti v dve skupini. V prvo skupino se uvrščajo krajevne skupnosti, katerih povprečno število članov gospodinjstva je višje od povprečja za celotno preučevano območje (KS Nova vas – 2,9; KS Padna – 2,9; KS Marezige – 2,8 ter KS Šmarje – 2,8 člana na gospodinjstvo). V drugo skupino pa se uvrščajo krajevne skupnosti, katerih povprečno število članov gospodinjstva je nižje od povprečja za celotno preučevano območje (KS Gradin – 2,7, KS Sveti Peter – 2,7, KS Gračišče – 2,7 ter KS Boršt – 2,4 člana na gospodinjstvo) (Černič et al, 2005: 7).

Prebivalci projektnega območja so daleč od tega, da bi bili revni, so pa dokaj nezadovoljni s kakovostjo življenja v primerjavi z njihovo predstavo o kakovosti življenja prebivalcev obmorskih mest. Pritožujejo se nad slabo

komunalno opremljenostjo (ceste, kanalizacija) ter nad splošno zapostavljenostjo s strani občinske administracije. Čeprav je nekaj resnice v njihovih pritožbah, gre predvsem za subjektivni občutek prepada med podeželjem in obalnimi mesti. Očitno družbenega blagostanja ne predstavlja le zadovolljiva materialna raven, merjena z bruto domačim proizvodom, temveč tudi dostopnost/razvitost nematerialnih dobrin, npr. zdravstvo, izobraževanje, kultura in prosti čas, kot ugotavlja Joseph Stiglitz (Goodman, 2009: 4). Znano je tudi dejstvo, da je Republika Slovenija namenjala posebno pozornost podeželju in kmetijstvu že v predpristopnih pogajanjih z Evropsko Unijo in celo pred tem, vendar je vsaj do neke mere zanemarila graditev medsebojne odvisnosti med mestnimi in podeželskimi območji v okviru sicer obstoječe politike enakomernega regionalnega razvoja.

Razvojni projekt »Šmarje – Vrata v osrčje Slovenske Istre«

Vloga informacij/znanja in partnerstev v projektu

Pobudo za projekt je ob podpori krajevne skupnosti Šmarje oblikovala skupina mladih članov Društva PANGEA (Društvo za varstvo okolja Koper), večina študentov in diplomantov Univerze v Ljubljani z namenom pospešiti razvoj podeželja Slovenske Istre, natančneje, območja, predvidenega Krajinskega parka Dragonja. Bili so odločni, imeli so potrebno energijo, pa tudi dovolj znanja, potrebnega za začetek projekta.

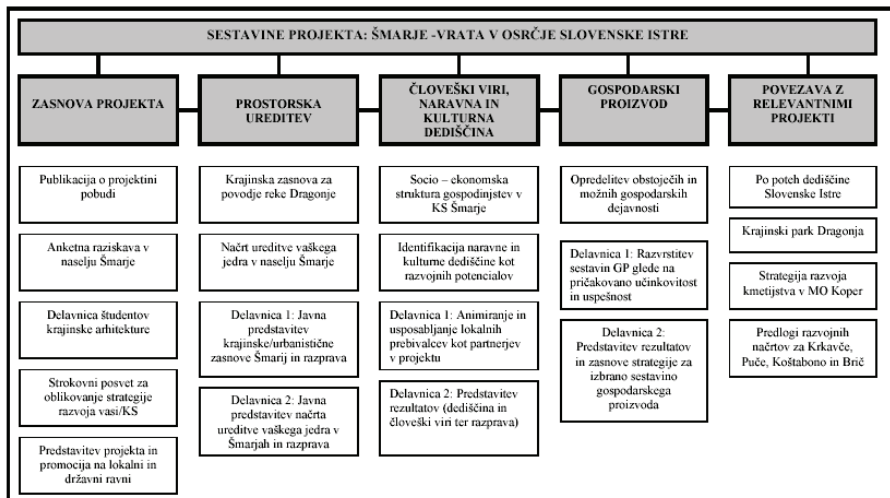
Namen projekta je bil dvojen. Prvič, revitalizirati naselje Šmarje in celotno krajevno skupnost v skladu s paradigmo celovitega in vzdržnega razvoja podeželskih skupnosti. In drugič, oblikovati identiteto naselja Šmarje kot »vrat v osrčje Slovenske Istre«.

Aktiviranje domačega prebivalstva. Vodja iniciativne skupine projekta in soavtor referata, ki je osnova tega prispevka, se je zavedal dejstva, da bo projekt uspel samo v primeru, če ga bodo domačini sprejeli za svojega. Da bi se to doseglo, je iniciativna skupina ob podpori sveta krajevne skupnosti izvedla kratko anketo med prebivalci Šmarja z namenom, da bi ugotovili priložnosti in probleme, kot tudi povabili domačine k aktivnemu sodelovanju v procesu revitalizacije naselja. Prva vest o projektu je bila skupaj z anketnim vprašalnikom objavljena v posebni izdaji lokalnega glasila Murva v marcu 2003. Kljub obetajočemu začetnemu odzivu domačinov, se je pozneje število sodelujočih domačinov omejilo na skupine zainteresiranih posameznikov iz posameznih naselij in na lokalna društva. Sodeč po tem in po primerih drugih projektov (Barbič, 2005) ostaja množično sodelovanje domačinov v lokalnih razvojnih projektih bolj ali manj »dolgoročna perspektiva«, ki bo uresničena le ob prenovi/odpiranju formalno-institucionalne sfere »participacije« raznovrstnih lokalnih akterjev (Mlinar, 2008: 363).

Formalizacija projekta in razširitev projektnega območja. Na osnovi

teoretskega znanja in anketnih podatkov je bil opredeljen model celovitega in vzdržnega razvoja, ki je vseboval pet sestavin: zasnovo projekta, specifikacijo štirih vsebinskih sestavin projekta (prostorska ureditev, človeški viri, naravna in kulturna dediščina ter gospodarski proizvod) in povezavo z obstoječimi projekti, ki so se/se izvajajo na projektnem območju (slika 1).

Slika 1: DELOVNI MODEL PROJEKTA ŠMARJE – VRATA V OSRČJE SLOVENSKE ISTRE

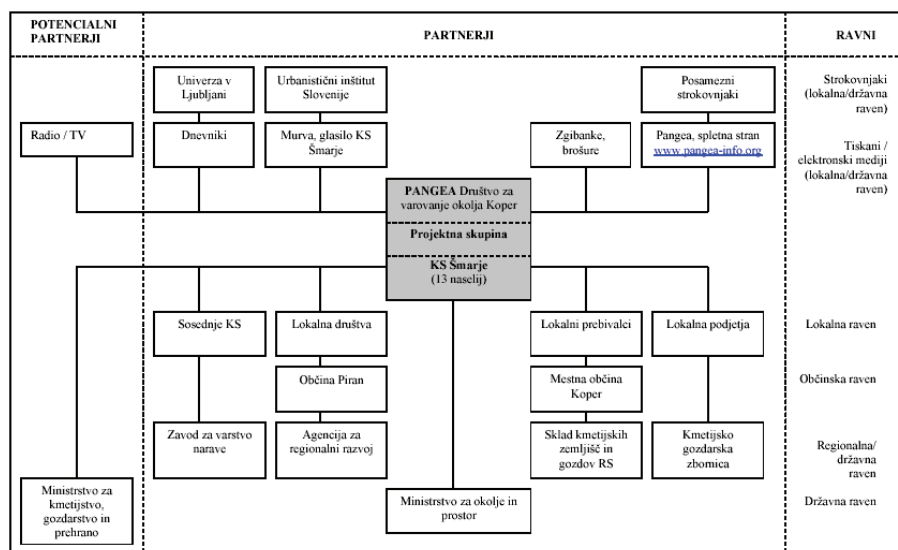
Vir: Medved, 2003a

Začetna ideja o projektu je bila usmerjena zgolj v revitalizacijo naselja Šmarje, vendar se je kmalu pokazalo, da projekt ne more zadevati le središča/sedeža krajevne skupnosti, temveč mora biti usmerjen v celotno krajevno skupnost, ki hkrati pokriva večji del območja načrtovanega Krajinskega parka Dragonja. Lokalne nevladne organizacije in nekaj posameznikov so namreč že junija 1998 podpisali »Zavezo reki Dragonji« (Zaveza, 1998) z namenom spodbuditi ustanovitev parka Dragonja. Maja 2001 je Mestna občina Koper sprejela Odlok o začasnem zavarovanju reke Dragonje s pritoki (Odlok, 2001), ki ga vsako leto podaljša za eno leto. Krajinski park Dragonja sicer še vedno ni ustanovljen, je pa opredeljen kot območje Natura 2000.

Omrežje partnerstev (slika 2) se je vzpostavljalo postopoma. Inicijativnemu partnerstvu med Društvom PANGEA in svetom KS Šmarje so se najprej pridružili domačini, katerih večina je podpirala idejo o razvojnem projektu in nekateri med njimi (iz različnih vasi) kot tudi nekaj lokalnih podjetij so vseskozi aktivno sodelovali v projektu. Lokalna projektna skupina je zelo kmalu kot partnerje pritegnila v delo na projektu nekaj univerzitetnih

profesorjev in raziskovalcev z ustreznih fakultet in raziskovalnih ustanov. Ti so ji pomagali formalizirati in dopolniti projektno zamisel, opravili so potrebne empirične raziskave ter pomagali izvesti druge aktivnosti v okviru projekta, na primer različne delavnice. Strokovnjaki so tudi omogočili predstavitev projektne zamisli na državni ravni, in sicer na letni konferenci Društva prostorskih planerjev Slovenije z mednarodno udeležbo novembra 2003 (Medved, 2003b).

Slika 2: OMREŽJE PROJEKTHNIH PARTNERJEV

556

Mestno občino Koper so člani lokalne projektne skupine in sodelujoči strokovnjaki z Univerze v Ljubljani seznanili s projektno pobudo šele tedaj, ko je že bil izdelan delovni model projekta in so bile predvidene projektne aktivnosti (december 2003). Spodbujena s predstavljeno lokalno pobudo je v naslednjih mesecih voditeljica Urada za okolje in prostor MOK celo pridobila državna sredstva za izdelavo izhodišč in smernic prostorskega razvoja/prostorskega načrta krajevne skupnosti Šmarje. S to akcijo kot tudi s finančno podporo izvedbi nekaterih drugih sestavin projekta ter s splošno moralno podporo projektu je MOK vstopila v omrežje partnerstev za uresničitev projekta.

Projektne aktivnosti je od samega začetka medijsko pokrivala »Murva«, glasilo krajevne skupnosti Šmarje, občasno pa so o projektu poročala tudi regionalni in republiški mediji. Upoštevajoč dejstvo, da se dogodek ni zgodil, če ga niso pokrili mediji, ti, posebej še Radio Slovenija in TVS, niso bili ustrezno vključeni v partnersko omrežje projekta.

Proces izvajanja projekta in glavni rezultati

Vsak razvojni projekt je dinamičen sistem, katerega sestavine se v procesu njegovega uresničevanja spreminjajo z vključitvijo novih, z opuščanjem nekaterih, v začetku projekta predvidenih sestavin/tem ali z redefiniranjem posameznih sestavin v skladu z izkušnjami, pridobljenimi v procesu izvajanja projekta. V triletnem obdobju izvajanja projekta je bilo njegovo območje razširjeno na celotno območje predvidenega Krajinskega parka Dragonja, ki sega preko meja krajevne skupnosti Šmarje.

Prostorska ureditev je bila predmet projektne naloge Urbanistična zasnova naselja Šmarje in vasi v KS Šmarje. Na podlagi analize in ovrednotenja obstoječega stanja, rezultatov treh delavnic in anketne raziskave je bil izdelan predlog urbanistične zasnove naselja Šmarje skupaj s priporočili za strategijo prostorskega razvoja občine v skladu z določili področnih predpisov s poudarki na naslednjih prostorskih ureditvah: hierarhična členitev naselij, okrepitev središčnega položaja Šmarij, omogočanje razvoja turističnih dejavnosti v zgodovinskih naseljih ob hkratni prenovi tudi z občasnimi bivališči v prenovljenih objektih, izboljšanje možnosti za eko kmetijsko proizvodnjo, izgradnja severne obvoznice od Kužere preko Šmarij do Pomjana, razširitev cestišča Šmarje-Nova vas, omejitev prometa z motornimi vozili v dolini reke Dragonje, sanacija in/ali rekonstrukcija gospodarske infrastrukture ter razvoj turistične infrastrukture pod Krkavčami. Splošna sklepna ugotovitev projektne naloge je bila, da »vplivnost ali obseg sistemskih razvojnih ukrepov presega meje Krajevne skupnosti Šmarje in Mestne občine Koper ter da je treba pristopiti k sodelovanju tudi z drugimi krajevnimi skupnostmi in občinami (Piran, Izola), saj bi tako lahko oblikovali širši projekt revitalizacije Slovenske Istre« (Mušič in Stanič, 2005). Čeprav ne gre oporekati temu predlogu avtorjev prostorske projektne naloge z vidika razvoja celotnega območja Slovenske Istre ali celo širšega območja Primorske, pa se ta predlog oddaljuje od Mlinarjevega predloga po usmeritvi k »vsakdanjemu urbanizmu« (Mlinar, 2008: 363) v smislu vključevanja prebivalcev v planiranje kot vsakdanji življenjski potrebi.

Človeški viri so bili preučeni v anketni raziskavi »Socio-ekonomski sestav prebivalcev in gospodinjstev na območju načrtovanega Krajinskega parka Dragonja«. Ugotovljeno je bilo, da je delež aktivnega prebivalstva (47,9%) zelo blizu državnemu povprečju (48,3%). Kljub podeželskemu značaju projektne območja pade samo 4,6% prebivalcev (SURs, 2002) v kategorijo »samozaposlen«, ki pa poleg kmetov vključuje tudi druge samozaposlene posameznike. Ne glede na to, da je delež samozaposlenih v populaciji delovno aktivnih prebivalcev nekoliko višji (9,7%), ta podatek ne ovrže podmene, da kmetijstvo v večini primerov predstavlja dodatno aktivnost ob redni zaposlitvi ali aktivnost upokojujencev in oseb, ki imajo na projektnem območju počitniško domovanje. Med 483 gospodinjstvi s kmečkim

gospodarstvom je 82,4% gospodarjev/gospodaric starejših od 50 let, 82,2% nosilcev gospodinjstva s kmečkim gospodarstvom je moških in 59,6% nosilcev kmečkih gospodinjstev ne glede na spol ima končano največ osnovno šolo. Kmetijstvo je le redkim edina (15,5%) ali glavna (9,1%) gospodarska dejavnost (SURS, 2000).

Kulturna in naravna dediščina sta bili v veliki meri identificirani že pred začetkom projekta. Tudi številne tradicionalne in sodobne kulturne dogodke so lokalna društva že izvajala skozi vse leto. Seveda pa so še vedno obstajale možnosti odkritja pozabljenih tradicij. Tako je Društvo PANGEA ponovno vzpostavilo in oživel Boškarinovo pot. Boškarin je vrsta istrskega vola, ki so ga nekoč uporabljali kot delovno živino v kmetijstvu. Z uvedbo kmetijske mehanizacije je ta žival z območja Slovenske Istre povsem izginila in šele v zadnjem času je lokalni skupnosti oziroma MOK uspelo kupiti dva primerka te govedi, ki dopolnjujeta turistično ponudbo območja. Društvo PANGEA vsako leto organizira tudi glasbeni večer pod naslovom Etno Istra kot tudi številne aktivnosti, namenjene varovanju okolja (popis divjih odlagališč in predlog njihove sanacije, čiščenje bregov reke Dragonje, izobraževanje članov).

Dodatno so bile vzpostavljene povezave z nekaterimi drugimi relevantnimi projekti, kot sta skupen projekt občin Slovenske Istre in sosednje italijanske občine Dolina z naslovom Dediščina Slovenske Istre in občine Dolina 2004 ter načrt razvoja turizma in rekreacije na območju načrtovanega krajinskega parka Dragonja, 2003.

Gospodarski proizvod s posebnim poudarkom na kmetijstvu in dopolnilnih dejavnostih je bil opredeljen na osnovi 79 gospodarskih dejavnosti, katerih spisek je pripravila občinska uprava. Iz spiska je bilo izbranih 43 dejavnosti kot primernih za zavarovano območje, možnosti zanje pa so bile preverjene v anketni raziskavi med domačim prebivalstvom med novembrom 2003 in januarjem 2004. Podatki raziskave so pokazali, da so domačini najbolj naklonjeni tipičnim kmetijskim in s kmetijstvom povezanimi dopolnilnimi dejavnostmi (24 dejavnosti), bodisi da se z njimi že ukvarjajo bodisi so jih pripravljene na novo vpeljati. Sledijo jim storitvene (13) in turistične (6) dejavnosti (Černič et al., 2005).

Na osnovi podatkov anketne raziskave in predvidenih tržnih možnosti je bila opredeljena strategija za spodbujanje pridelave zdravnih zelišč in dišavnih. Razlog za njihov izbor je bila dobra petina (21,4%) gospodinjstev, v katerih se vsaj en član že ukvarja z njihovo pridelavo (5,9%) ali se je z njo pripravljen ukvarjati (15,5%). Dodatni razlogi, ki so podpirali izbor zdravnih zelišč in dišavnic, so bili ugodni naravni pogoji zanje, pričakovana ustanovitev Krajinskega parka Dragonja ter prizadevanja tako lokalne skupnosti kot mestne občinske uprave za ohranitev lokalnih rastlinskih in živalskih vrst (Černič et al., 2005). Niti na Mestni občini Koper niti v kmetijski

svetovalni službi predlog spodbujanja pridelave zdravilnih zelišč in dišavnic ni sprožil ustreznih akcij. Čeprav ni šlo za neko povsem novo usmeritev kmetijske pridelave in predelave, neodmevnost tega predloga opozarja najmanj na to, da bo pot do uresničitve Mlinarjeve zamisli o integralnem in ustvarjalnem življenju (Mlinar, 2008: 366–371) dolga in težavna.

Ocena procesa izvajanja projekta in delnih rezultatov. Projekt je nedvomno vnesel novo energijo v projektno območje in postopoma se je vse več domačinov z njim tudi identificiralo, k čemur je precej pripomogla ustanovitev lokalnega projektnega sveta, ki je spremljal in do neke mere tudi usmerjal projektne aktivnosti. Mestna uprava z županom na čelu je projekt podpirala in se občasno vključevala v projektne aktivnosti.

Projekt je tudi intenziviral že uveljavljenje in spodbudil nove aktivnosti Društva za varovanje okolja Koper – PANGEA ter aktiviral lokalno kulturno in turistično društvo (oljke, izkopane na trasi nove avtoceste proti Kopru, so bile posajene na križišču regionalne ceste s cesto proti naselju Šmarje; postavljeni sta bili dve informacijski tabli; izdelana je bila zgibanka o projektne območju in njegovi okolici ter zgibanka o lokalnem kruhu; zgrajen je bil pločnik od križišča regionalne ceste z odcepom za Šmarje skupaj z načrtom za njegovo nadaljevanje skozi naselje Šmarje).

Poleg dosežkov se je v procesu izvajanja projekta pojavilo kar nekaj problemov, med katerimi velja posebej izpostaviti prostovoljno delo na vodenju projekta. V primeru, da bi bil Krajinski park Dragonja ustanovljen, bi zelo verjetno vodstvo parka prevzelo tudi vodenje nadaljevanja projekta. Problem je predstavljalo tudi pomanjkanje finančnih sredstev za implementacijo posameznih sestavin projekta. Rešitev bi bilo treba poiskati z vključitvijo v večji projekt, ki bi ga sofinancirali država in EU. Čeprav je precejšnje število domačinov sodelovalo v projektne delavnicah, projekt ni aktiviral večjega števila tistih, ki so že imeli uspešno kmetijsko pridelavo vina in oljčnega olja ter uspešna lokalna podjetja.

Globalizacija, informacije in znanje kot gonilna sila projekta

Kljub temu, da je bilo v zadnjih desetih, petnajstih letih opravljenih kar nekaj projektov na območju Slovenske Istre, noben od njih ni spodbudil toliko akcij/aktivnosti ter motiviral takšnega števila posameznikov in skupin/društev v skupnih akcijah kot obravnavani projekt. To je možno pripisati več razlogom.

Globalizacijski procesi in sodobne informacijsko-komunikacijske tehnologije so v obravnavanem primeru pripomogle predvsem k zavedanju domačinov o razvojnem zaostajanju podeželja Slovenske Istre, čeprav le v primerjavi z obalnim območjem MO Koper. Zaenkrat pa še niso spodbudile potrebe po umestitvi območja v širše prostore (državo, EU, svet). Očitno bo na odgovor na Mlinarjevo vprašanje, ali »iluzija« o človeku kot neposrednem

državljanu sveta postaja stvarnost (Mlinar, 2008: 24), treba počakati do morebitne razrešitve nasprotja med težnjo po individualizaciji in globalizaciji (Mlinar, 2008: 25). Najmočnejši razlog za to je po vsej verjetnosti znanje raziskovalcev, univerzitetnih profesorjev in njihovih (nekdanjih) študentov na eni strani ter znanje mladih strokovnjakov, združenih v društvu PANGEA. Pomembno so vključevanje domačinov v projektne aktivnosti spodbudili v delavnici študentov krajinske arhitekture Univerze v Ljubljani ter druge projektne delavnice, v katerih so se porodile številne nove ideje ne le za razvoj Šmarij kot središčnega naselja, temveč tudi za razvoj manjših vasi na projektnem območju. Tako je bilo v vasi Krkavče ustanovljeno Društvo za razvoj vasi Krkavče kot sekcija društva PANGEA. Med razloge za spodbude in izvedbo posameznih akcij v okviru projekta in ob njem pa velja omeniti dokaj visoko identifikacijo domačinov kot prebivalcev in upravljavcev podeželja Slovenske Istre ter nujnost povezave različno usmerjenih pridelovalcev v trženju njihovih proizvodov pod enotno blagovno znamko »Pridelano v Slovenski Istri«.

Sklepna razprava

560

Razvita urbana območja se praviloma ne ali se slabo/občasno/zgolj naključno povezujejo s podeželskim zaledjem, čeprav to ni *nerazvito*, ne fizično in komunikacijsko *odmaknjeno*. Prav odsotnost oziroma pomanjkljivost takšnega povezovanja pa lahko spodbudi ozaveščanje podeželskega prebivalstva o njegovi zapostavljenosti in prispeva k spoznanju, da morajo podeželani sami dati pobude za lasten razvoj. Pri tem nedvomno igrajo pomembno vlogo cestna omrežja in javni promet ter *sodobne informacijsko-komunikacijske tehnologije* od sredstev javnega obveščanja do internetnih omrežij, ob čemer pa ne gre zanemariti pomena osebnih stikov med prebivalci mest in podeželja (dnevne delovne migracije, obiski meščanov in različne pristočasne dejavnosti meščanov na podeželju). Tako spodbujen pretok informacij pa ne prispeva zgolj k večanju ozaveščenosti podeželskega prebivalstva, temveč prebivalce podeželja tudi spodbuja k oblikovanju in uresničevanju lastnih razvojnih zamisli ter s tem k osamosvajanju od bližnjih urbanih območij.

V samem procesu izvajanja projekta Šmarje – Vrata v osrčje Slovenske Istre se je izkazalo, da je *razpon interesov udeležencev* nujno omejiti na *vzdržen razvoj skupnosti in območja*, v okviru katerega posamezniki poiščejo svoje priložnosti, ne pa izhajati iz interesov posameznikov, ki se kaj hitro združijo v lobije zagovarjanja in uresničevanja ozkih ekonomskih interesov.

Med predlaganimi tremi razvojnimi scenariji v okviru prostorske sestavine predstavljenega projekta se zdi optimalen scenarij, imenovan Turizem

in kmetijstvo – obmorski sončni pas, ki predvideva usmeritev poselitve v vsa naselja KS Šmarje, izgraditev več lokalnih športno-rekreacijskih območij in turističnih zmogljivosti z raznovrstnimi programi, načrtovanje delovnih mest predvsem v prostorsko nezahtevnih *visoko tehnoloških proizvodih in storitvah* (Mušič in Stanič, 2005). Dogajanja po končanem projektu kažejo, da se območje pospešeno razvija na področju (ekološke) pridelave in trženja grozdja, vina in oljčnega olja ter turizma. Eden od pobudnikov projekta je celo ustanovil lastno podjetje, specializirano za organizacijo in trženje aranžmajev na območju Slovenske Istre (podeželja in mest), postopoma pa v svojo ponudbo vključuje še Kras, zamejsko Slovenijo (italijanski del), Brkine, Snežniško hribovje ter hrvaški del Istre. Pripravlja pa se tudi na partnersko povezavo z Univerzo na Primorskem. Opisan primer nedvomno potrjuje Mlinarjevo ugotovitev, izpostavljeno na začetku tega sestavka, o *večnivojskem povezovanju in partnerskem reševanju zadev*.

Novih delovnih mest in priseljencev, ki bi se ukvarjali z visoko tehnološkimi proizvodi in storitvami, za zdaj na projektnem območju ni zaslediti. Prav tako ni zaslediti občutnega *priseljavanja* iz mesta Koper na podeželje Slovenske Istre, čeprav se vaška jedra vsaj v nekaterih vaseh obnavljajo na pobudo in ob delovnem prispevku domačinov, kar podpira Mlinarjevo tezo o preusmeritvi k *vsakdanjemu urbanizmu*, če avtor pod tem izrazom razume urbanistično reševanje konkretnih problemov v skladu s potrebami, željami in vizijami prebivalcev konkretnih naselij. Prostorsko načrtovanje v tem smislu res postaja vsakdanja potreba in dejavnost lokalnih prebivalcev, ki pa brez sodelovanja strokovnjakov ne more pripeljati do optimalnih prostorskih ureditev. Ker se je tudi v primeru predstavljenega projekta potrdilo, da domačini niso pokazali izrazitega interesa za sodelovanje v ustreznih delavnicah, ki so jih pripravili strokovnjaki, bo prihodnost prostorskega načrtovanja predvsem v podeželskih naseljih v rokah domačinov ob *morebitnem vključevanju* strokovnjakov. Tudi če zapisano vzamemo kot slabo šalo, velja Mlinarjevo tezo in tezo številnih prostorskih načrtovalcev o vključevanju prebivalcev v proces prostorskega načrtovanja spremeniti v *partnersko prostorsko načrtovanje*, kar pa predpostavlja določen obseg strokovnega znanja vseh partnerjev.

Kljub dejstvu, da je projekt prinesel novo energijo na projektno območje, rezultati projekta še niso uresničili vseh/večine pričakovanj. Med vzroki za to naj omenimo dva, ki sta najbolj očitna. Prvič, projekt se ni nadaljeval v organizirani obliki, temveč so bila poprojektna dogajanja prepuščena posameznikom in društvom ter njihovim razvojnim programom in akcijam. In drugič, projekt se je predčasno končal oz. v njegovem okviru ni prišlo do uskladitve posameznih področij (prostor, viri, naravna in kulturna dediščina, možne in priporočene gospodarske dejavnosti), ki bi pripeljalo do oblikovanja dolgoročno naravnane vzdržnega razvojnega načrta in

opredelitve strategij(e) njegovega udejanjanja. Tako izkušnje projekta v celoti podpirajo Mlinarjevo ugotovitev o nujnosti *medsektorskega usklajevanja*, ki edino lahko pripelje do optimalne rabe prostora, poseljenosti, varovanja naravne in ohranjanja kulturne dediščine ter zagotavljanja vzdržnega razvoja podeželja ob ustreznih gospodarskih dejavnostih konkretnega območja. Strokovnjaki posameznih področij (prostorski načrtovalci, arhitekti, krajinski arhitekti, kmetijci, ekonomisti, sociologi) praviloma sicer imajo neko predstavo o drugih področjih, ki pa zadošča le za to, da se zavedajo, katere stroke oz. strokovnjake morajo povabiti k sodelovanju oz. jih vključiti v svoje projekte. Samo z *interdisciplinarnim pristopom* in *medsektorskim usklajevanjem* se je mogoče izogniti situacijam, da na primer arhitekt predlaga vrsto kmetijske proizvodnje brez podatkov o (ne)razpoložljivih delovnih močeh in podatkov o ustreznosti kmetijskih, podnebnih in drugih fizičnih pogojih za določeno pridelavo, ali pa, da inženir kmetijstva utemeljuje potrebo po obnovi zapuščenih zgradb, ne glede na to, da nima podatkov o njihovem lastništvu ter o finančnih, človeških in drugih virih, potrebnih za njihovo obnovo.

Ni se težko strinjati z zagovorniki varovanja neokrnjene narave (Geister, 2009) in kulturne dediščine kot tudi ne s tistimi, ki opozarjajo na omejenost prostora in na nujnost njegove kar se da racionalne rabe zlasti v primeru, ko gre za obdelovalna kmetijska zemljišča, katerih imamo v Sloveniji na prebivalca samo še 2995 m² (Prosen, 2009). Pač pa je očitno težko uskladiti v mnogih primerih zelo toge interese posameznih sektorjev, ki svojo moč razkazujejo in dokazujejo z neodstopanjem od svojih stališč. Za preseganje sektorskih plotov bi bilo verjetno najbolje ustanoviti medsektorsko ali celo nadsektorsko telo na državni ravni in posledično vsaj na pokrajinski, če ne že tudi na lokalni ravni. Takšno telo bi edino lahko prevzelo odgovornost in nalogo usklajevanja sektorskih interesov v skladu s paradigmo vzdržnega razvoja (Barbič, 2005).

LITERATURA

- Barbič, Ana (2005): *Izzivi in priložnosti podeželja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Černič Istenič, M.; A. Barbič; A. Medved (2005): *Celovit trajnostno naravnan gospodarski proizvod podeželja porečja reke Dragonje s poudarkom na kmetijstvu in dopolnilnih dejavnostih*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta (raziskovalno poročilo).
- Geister, Iztok (2009): Dnevnik. *Delo. Sobotna priloga*, 29. avgust.
- Goodman, Peter (2009). Emphasis on Grows Is Said to be Misguided. *Delo. The New York Times*, 2. oktober, s. 4.

- Medved, Andrej (2003a): *Predlog projekta »Šmarje – Vrata v osrčje Slovenske Istre«*. Javna predstavitev. Šmarje, 30. maj.
- Medved, Andrej (2003b): Projekt »Šmarje-Vrata v osrčje Slovenske Istre«. Referat na *18. Sedlarjevem srečanju*. Slovenj Gradec, 6.-8. november.
- Mlinar, Zdravko (2008): *Življenjsko okolje v globalni informacijski dobi. Prva knjiga. Prostorsko-časovna organizacija bivanja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede in Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Mušič, Barbara, Ivan Stanič (2005): Razvoj podeželske skupnosti – Šmarje. *Urbani izziv* 16 (2): 112–117.
- Odlok o začasnem zavarovanju reke Dragonje s pritoki (2001): MO Koper, 24. maj.
- Prosen, Anton (2009): Varovanje kmetijskih zemljišč. Utopija ali realnost? *Delo. Sobotna priloga*, 25. julij.
- SURS (2000): Statistični urad Republike Slovenije. Izbrani podatki Popisa kmetijskih gospodarstev v Republiki Sloveniji leta 2000.
- SURS (2002): Statistični urad Republike Slovenije. Izbrani podatki Popisa prebivalcev in gospodinjstev v Republiki Sloveniji leta 2002.
- Zaveza reki Dragonji: Škrline, 24. junij 1998.